

HALİL ERHAN • 1915'ten 1980'e Karadeniz

HALİL ERHAN 1955'te Ordu'nun Ünye ilçesi Eskikızılcakeş köyünde doğdu. Yedi çocuklu, çiftçilik ve balıkçılıkla geçinen bir ailenin ekonomik mücadelesinin yoksullukları içinde büyüdü. İlkokul eğitimini köyünde tamamladıktan sonra ortaokul ve liseyi (2. sınıfa kadar) Ünye'de, lise 3. sınıfıysa Beyoğlu Atatürk Erkek Lisesi'nde okudu. 1975-1979 yılları arasında İstanbul'da Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda üniversite eğitimini tamamladı. Emekli öğretmen olan Erhan, 1979-2007 yılları arasında Ordu İmam Hatip Lisesi, Ünye Lisesi, Ünye Endüstri Meslek Lisesi, Ankara Sokullu Lisesi, Üsküdar Cumhuriyet Lisesi, Üsküdar Halide Edip Adıvar Lisesi'nde çalıştı.

İletişim Yayınları 2187 • Anı Dizisi 66

ISBN-13: 978-975-05-1799-0

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Uğur Biryol

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HALİL ERHAN

1915'ten 1980'e Karadeniz

Ermeniler, Eşkiyalar,
İnsanlar, Yaşamlar

İçindekiler

GİRİŞ.....	7
YOL PARASI	11
CUMHURİYET MUHTARININ ÖLDÜRÜLMESİ.....	17
BİZİ YAKACAKLAR!.....	27
ODUN KÖMÜRÜ VE SABUN.....	31
BİTMEK BİLMİYEN BİR DERT: ULAŞIM	33
MISIR TARLALARI VE KENDİR.....	37
ORMANCILIK, HAYVANCILIK, TARIM.....	39
BİR ERMENİ TARIM ÜRÜNÜ: FINDIK	43
“KEŞİK”	47
FINDIK TOPLAMA VE MISIR HASADI	53
TARLAMIZDAKİ ALTIN KÜPÜ	57
HEKİMOĞLU DEĞİL “DAVUTOĞLU”	61
BÖLGEDEKİ KÜRT ALGISI.....	69
İLKOKUL YILLARIM	73
KAMİL DEDEM VE AMELE BÖLÜÇÜ	79

NURİ DEDEM VE KADIN OYNATMA.....	83
YAYLA GÜNLERİM.....	89
ERMENİLERİN YAKILMASI.....	95
“SIRADAN” BİR MERA ÇATIŞMASI.....	99
CİNCİ HOCA VE YAYLAYA VEDA.....	103
KURAN MEKTEBİ.....	105
KÖYÜMÜZDEKİ KİLİSE VE YIKILIŞI.....	107
TOPAL OSMAN VE MUHAFIZI GENÇ AĞA DEDEM.....	111
MÜLKÜN EL DEĞİŞTİRMESİ.....	121
CUMHURİYET MUHTARLARI.....	125
CUMHURİYET HATIPLERİ.....	129
CUMHURİYET MAHKEMELERİ.....	133
KARADENİZ’DE TARİHİ TAŞ BİNALAR.....	139
ORTAOKUL YILLARIM: CİZLAVET AYAKKABILAR... ..	143
İSTANBUL’A KAÇIŞ VE İLK İŞ DENEYİMLERİ.....	147
ÜNYE’DE MODERN MATEMATİK.....	159
AİLECE İSTANBUL’A GÖÇÜYORUZ.....	165
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİNİN EVİ: YURTLAR.....	173
“I. ŞUBE”YLE TANIŞMAM.....	179
ÖZEL HARP DAİRESİ ELEMANI.....	185
KULLANILMIŞ SİLAHLAR.....	197
BALIKESİR YURDU VE PIRASA.....	205
I MAYIS 1977’DE SİLAHI İLK ATEŞLEYENİ GÖRDÜM.....	209
ORDU İMAM-HATİP LİSESİ VE ÇUVAL.....	217
KİMLİKSİZ ERMENİ ANNE.....	225
<i>Albüm</i>	235

GİRİŞ

Her çocuk gibi, belli bir yaştan itibaren, ilkokula başlama az bir zaman kalmasından itibaren her şeyi sorgulamaya başladığımı hatırlıyorum. Çevremdekilere, anneme, nime, dedelerime, çocuklara sert davranmayan olgun yaşlardaki komşularımıza sürekli sorular sorardım. “Bu nedir, şu nasıl olmuştur, neye yarar, nasıl, niçin?” gibi bilinen türden sorular.

Kardeşlerimin oyunlarına pek katılmaz, büyüklerimin yanında olmayı, onları dinlemeyi tercih ederdim çoğunlukla. Büyüklerimin yanlarında otururken de onların konuşmalarını bütün dikkatimle dinler, hiçbir yerini kaçırmadan anlamaya çalışırdım.

Bu ilgi ve merakım hayatımın her döneminde artarak devam edip gitti. Sonunda da hem büyüklerimin anlatımlarından, anılarından edindiğim bilgileri hem de kendi yaşam sürecimi bir araya getirdiğimde, “1900’lü yıllardan günümüze kadar geçen süreçle ilgili anlatılması gerekenler var bu coğrafyada” diye düşünmeye başladım.

Büyükannem, dedelerim üç padişah dönemine ve cumhu-

riyetin kuruluş yıllarındaki olaylara, gelişmelere tanıklık etmişlerdi yaşadıkları topraklarda. Bu tanıklıkları bana birebir aktarmışlardı. İşte bütün bunları ve kendi yaşanmışlıklarımı, gördüklerimi, gözlemlerimi objektif bir tarzda ele almaya çalıştım.

Günümüzde, Karadeniz'deki hemen her ilin (Ordu, Samsun, Sinop, Giresun vb.) resmî tarihini anlatan çalışmalar var. Ancak tümünün de ortak özelliği bölge gerçekliğini, geçmişini pek yansıtmıyor olmamaları. Konusu önceden verilmiş, sınırları önceden çizilmiş, ismarlama anlatımlar bunlar. Tamamıyla “ideolojik, kurgu”!

Onların anlatımlarında Giresun'un Gengene'si, Bodar'ı, Abdal'ı yok. Ordu'nun Vona'sı, Karakuş'u yok. Samsun'un Gümenez'i, Kızılalan'ı; Sinop'un Hamsaros'u, Rumları, Ermenileri ve bunların mimari kültür mirasları yok. Karadeniz'in derelerinin üstüne kurulmuş olan “kemer taş köprüler” ne olacak? Onları kim inşa etmiş olabilir? Cumhuriyetin kuruluşuyla beraber sosyal ve ekonomik olarak hiç mi değişiklik olmamıştır? Bir gerçeği olduğu gibi, tüm çıplaklığıyla ortaya koymanın kime, ne zararı olabilir ki?

Dolayısıyla bu çalışmada Karadeniz bölgesindeki gelişmelerin, farklılıkların, değişikliklerin hiçbir çarpıtmaya, kurguya yer vermeden aktarıldığını, tarihî gerçeklerin olduğu gibi yansıtıldığını göreceksiniz; Karadeniz'deki 100 yılın yaşanmışlıklarının tarihi gerçekliklerini bulacaksınız. Ancak yine de bazı olayları aktarırken, kişi ve yer adlarını belirtmemeyi uygun gördüm. Olayların öznesi durumundaki şahıslar üzülüp, rahatsız olmasınlar diye.

Amacım geçmişteki yaşanmışlıklar üzerinden kin ve nefret duyguları geliştirmek, hoşnutsuzluklar yaratmak değil, bölgesel gerçekliklerin, ülke gerçekliklerinin maddi temellerini, objektif olarak ortaya koymak. Zira bahsetmeye çalıştığım gibi bu toprakların her yerindeki, her bölgesindeki ya-

şanmışlıklar, ekonomik ve sosyal oluşumlar asla ve asla resmî söylemlerle uyuşmamakta. Yapılmış olan uygulamaların amacı, şekli, zihniyeti doğuda neyse, batıda neyse, Karadeniz’de de benzerlikler taşımaktadır.

Doğup büyüdüğüm coğrafyada yaşadıklarım, gördüklerim, 1900’lü yılların başlarından itibaren yaşanmışlıkların canlı tanıklarından bire bir duyduğlarım hiç de iç açıcı değil. Cumhuriyetin ilanı, hilafetin kaldırılması neredeyse hiçbir şeyi değiştirmemiş, geniş halk yığınlarının refah ve mutluluğuna herhangi bir katkı sağlamamış: Cumhuriyetle birlikte mülkiyet el değiştirmiş, belli grupların, ailelerin, eşkıya mensuplarının, hatiplerin, muhtarların, Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinin, ağaların “hüküm ve tasarrufu altına” geçmiştir. Osmanlı’da da Cumhuriyet’te de vatandaşlar ekonomik durumlarıyla ilgilenilmeden ağır vergilere tâbi tutmuşlar; eğitime önem verilmemiş; laiklik sözde kalmış (şeyhülislamlık müessesesi Diyanet’e dönüştürülünce); halk, devletin yönetilmesinde hiçbir zaman tam olarak söz ve karar hakkına sahip olamamış; hak, hukuk, adalet gibi kavramlar neredeyse hiç hayata geçirilmemiş (“Ankara’da dayın var mı?”); Ermenilerin, Rumların, azınlıkların yaşadıkları değişmemiş... Bugün bile, devlet yönetimine hâkim olan zihniyet, İttihat ve Terakki felsefesi, ideolojisi, uygulamalarıdır bana kalırsa. Herkesin huzur ve mutluluk içinde yaşayacağı bir devleti, cumhuriyeti oluşturmak, geliştirmek niye bu kadar zor olsun ki? Kim bilir, belki bir gün o da olur!

YOL PARASI

Güz aylarının sonlarıydı. Henüz ilkokula başlamamıştım. Babaannem, hayvanları deniz kenarına götürüp otlatacağı; hayvanların ahırdan çıkarılışından ve konuşmalardan anlamıştım. Merak ediyordum deniz kenarını, hiç yakından görmemişim. “Babaanne, beni de götür!” dedim. Babaannem, “Oğlum, sen daha küçüksün. Benimle gezemezsin oralarda” cevabını verdi. Ama ben kararlıydım: “Koşmasını, yürümesini biliyorum. Elini tutarım, yanından hiç ayrılmam. Sana yardım ederim işte!”

Annem de istemiyordu gitmemi. Onun “Oğlum, akşama kadar ne yapacaksın oralarda? Uykun gelir, yorulursun. Evde kal” demelerine hiç aldırmadım, diretmeye devam ettim. Sonunda babaannem ikna olup, “Gelsin bari! Ben ona bakarım. Uykusu gelirse de kucağıma yatırıp uyuturum” deyince annem de razı oldu.

Hayvanları önümüze katıp babaannemle sahile doğru yola koyulduk. Yokuş aşağı, yavaş yavaş ilerleyerek sahile ulaştık. Hoşuma gitmişti deniz kenarı. Bizim evin etrafına hiç benzemiyordu. Arkasında dağlar yoktu. Uzaklarda gökyü-

zyle birleŖiyordu sanki. Dalgalar ilk defa ayaklarımın ucundaydı. Bana doğru gelip gelip geri gidiyorlardı. Denizin kıyısında çamur olmaması da güzel yanıydı; kirletmiyordu ayaklarımı, stm baŖımı, kara lastiğime çamurlar yapıŖmıyordu. Kumların üstüne bastıkça tabanlarım gıdıklanıyordu sanki; yürüdükçe yryesi geliyordu insanın kumların içinde. Bütün günümü burada geirebilirdim.

Babaannemin sesiyle kendime geldim: “Oğlum, yeter artık! Mallar yukarı doğru gittiler. Onların yanına gidelim.”

Mısırlar biçilmiş, alaflar alınıp evin etrafındaki ağaçlara yığın yapılmıŖ, koanları itlere doldurulmuŖ, kabaklar ve fasulyeler de taŖınmıŖtı. Biçilmiş mısır kevklerinin aralarında bolca cinek otları, mısır telekleri, fasulye yaprakları vardı. Hayvanlar, hallerinden memnun karınlarını doyruyorlardı.

Etrafta hiç ev yok, insan yok, ıssız bir yer gibiydi deniz kenarları... Neredeyse bütün amacımız; hayvanların kaybolmamasıydı. Denizle hiç kimse ilgilenmezdi ki!

Vakit epeyce ilerlemiŖ, oğle vakti gemiŖ olacak ki, acıktığımı fark ettim. Bohamızın üstünde bir bazlama mısır ekmeği, birkaç tane pırasa, bir avuç kadar oeklek, karalaha-na yaprağının içine sarılmış bir kaŖık kadar tereyağı ve biraz da kalın tuz... Oyle büyük bir iŖtah ve zevkle yiyordum ki, bundan daha güzel bir mutluluk anı olamaz diye hissediyordum. Mısır ekmeğini çiğneyip yutarken babaannemin yüzüne bakıyor, ondan aldığım sevgiyi lokmama katık edip iime atıyordum.

Derken, nye tarafından acayip bir Ŗey üzerimize doğru gelmeye baŖladı: Kavunii renkli, penceresi camlı, kabak gibi bir Ŗey, yuvarlana yuvarlana, gürültüyle bize yaklaŖıyordu. Bize ulaŖmasına 40-50 metre kala “dt” diye bir ses duyduk.

Babaannemin, “Oğlum kalk, yoldan ekilelim” demesiyle aceleyle toparlanıp, yolun birkaç metre açığına geçtik. Önümüzden yavaŖ yavaŖ geçerek, Fatsa tarafına doğru yola de-

vam etti o şey. Koşsam, yakalayabilirdim aslında ama biraz korkmuştum da. Babaanneme, “Bu ne?” diye sordum. Babaannem, “Otomobil” deyince, bu sefer de “Nasıl gidiyor ki?” diye sordum. Babaannem fazla sorudan hoşlanmazdı ama cevap vermeyi de ihmal etmezdi: “Oğlum, içinde motoru var. Motor çalıştığında otomobili itiyor. Kendi kendine gidiyor işte!” Peki neye yarıyor ki bu? “Yük taşır, hayvan taşır, insan taşır, her şey taşır.” Kafam bir de “düüt” sesine de takılmıştı tabii: “Peki, bize ne dedi? İnce bir ses çıkardı.” “O sese korna denir” dedi babaannem, “Önümden kaçın, yoldan kaçın demektir. Korna sesi duyduğunda, yolun içinde, kıyısında durmayacaksınız.”

Öğleden sonra otomobilin geçtiği yolu incelemeye başladım. Hiç batmamıştı, çamur da olmamıştı üstünden giden otomobil. Küçük küçük turuncu renkte taşları toprağa çakmışlar sanki. Yolun üstünde tepindim; topuklarımla ezme, çöktürmeye çalıştıysam da başaramadım. Zemini çok sertti ve hiçbir taş yerinden çıkmıyordu. Tabii yine sorular:

– Babaanne, bu yolu kim yaptı?

– Halk Partisi.

– O da kim?

– Memleketi yönetenler. Hükümet.

– Yapılırken gördün mü?

– Gelip geçerken görürdüm. Bu yolda köylüler çalışırdı.

Bu köyden ve komşu köyden gelen insanlar.

– Neyle yaptılar? Bu taşları nereden getirdiler?

– Kazmayla, kürekle, çekiçle, kalın kütüklerle. Önce ham toprağı sıyırdılar. Kütüklerle, değirmen taşı gibi, yuvarlak taşlarla ezdiler. Sonra da bu sarı taşları çekiçlerle, balyozlarla toprağa çaktılar.

– Babaanne, bu taşları nerede buldular?

– Çevreden, etraftan, kocaman kayaları getirip buralarda kırdılar balyozlarla, çekiçlerle.